

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 48 Volume: 10 Issue: 48

Şubat 2017 February 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İBRET GAZETESİ'NDE ÇIKAN YAZILARINDA NAMIK KEMAL'İN OSMANLI BİRLİĞİNE DUYDUĞU İNANCININ SEBEPLERİ

THE REASONS OF NAMIK KEMAL'S BELIEF FOR THE UNITY OF THE OTTOMAN EMPIRE IN THE ARTICLES WHICH APPEARED IN "İBRET"

Semih ZEKA*

Öz

Namik Kemal Tanzimat Dönemi'nin seçkin isimlerinden biridir. O, devletin çöküşüne tanıklık etmiş; bu çöküşü engellemek adına çareler üretmiştir. Namık Kemal İslami özellikleri terk etmeden batılılaşma taraftarıdır. O, Batı kaynaklı yapıların Osmanlı Devleti için uygun olabileceğini düşünmüştür. Bu çalışmanın amacı Namık Kemal'in Osmanlı birliğine duyduğu inancın sebeplerini İbret gazetesindeki yazılarından hareketle ele almaktır. Bu çalışmada ilk olarak Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda girdiği savaşlar ve bunların sonuçları incelenmiştir. Daha sonra bir gazeteci olarak Namık Kemal'in hayatı ve İbret gazetesinde çıkan yazıları aracılığı ile Namık Kemal'in Osmanlı birliğine duyduğu inancın sebepleri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Namık Kemal, Osmanlı Birliği, İbret Gazetesi, Vatan.

Abstract

Namik Kemal is one of the most distinguished figures of Tanzimat Period. He witnessed the collapse of the Empire. He tried to find solutions for this collapse. He aimed at westernization while maintaining the Islamism. He considered western political institutions as the most suitable model for the Ottoman Empire. The main purpose of this study is to analyze the reasons of Namık Kemal's belief for the unity of the Ottoman Empire by giving reference to the newspaper called "İbret". In the study, firstly the wars in which Ottoman Empire took place were examined and their results were shown. Secondly Namık Kemal's life as a journalist was discussed. Lastly Namık Kemal's reasons for the unity of the Ottoman Empire were designated by giving examples from his articles written in "İbret".

Keywords: Namık Kemal, The Unity of the Ottoman EMPIRE, Newspaper of İbret, Homeland.

Giriş

Batı siyasi düşüncesi zaman içinde akla dayanan yönetim şeklinin oluşması yolunda devleti yönetenler ile halk arasındaki ilişkiye yeni anlamlar yüklemiştir. Bu değişim ve dönüşüm devlet ile ilgili kavramlar üzerinde tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaların etkisi 19. yüzyıl Osmanlı aydınları arasında da kendine yer bulur. Osmanlı Devleti'nin idari yapısının şekillenmesi ile toprak bütünlüğünün bekası için atılan adımlar açısından Tanzimat dönemi en önemli mihenk taşlarından biridir. Döneminin düşünce yapısının izlerini gerek eserleri ve gerekse davranışları ile bünyesinde taşıyan birçok Tanzimat dönemi aydını vardır. Bu aydınlardan biri de Namık Kemal'dir. O, devletin içinde bulunduğu sorunlara geçmişin deneyimlerinden ve bilgi birikiminden hareketle çözüm yolları üreten ve bunların uygulanması için gayret sarf eden düşünce insanıdır.

Namik Kemal, medeniyet, hürriyet, vatan, adalet, eşitlik gibi kavramları Osmanlı toplumunda gündeme getirip tartışma konusu yapması bakımından düşünce tarihimizde ayrı bir yere sahiptir. Namık Kemal, bilgi birikimi ile kaynağını Batı'nın idari kuramlarından alan kavramları bir araya getirmiş; devletin içinde bulunduğu sorunlara çözüm yolları önermiştir. Bu çalışmada Namık Kemal'in "İbret" gazetesinde kaleme aldığı makalelerinde Osmanlı Devleti'ne mensup unsurların ayrılmayacağına dair düşünceleri ve bu düşünceleri kanıtlama adına ileri sürdüğü sebepler incelenecektir. Namık Kemal'in makalelerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yaptığı savaşlar ve bunların sonucunda elden çıkan topraklar çalışmada öncelikle ele alınmıştır. Bunun ardından Namık Kemal'in gazetecilik hayatı ve gazetecilik bağlamında düşünce dünyası üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda da İbret gazetesinde yayımlanan makalelerinde Namık Kemal'in Osmanlı Devleti'nin birliğine duyduğu inancının sebepleri incelenmiştir.

1. 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Toprak Kayıpları

25 Mayıs 1807'de devam eden Türk-Rus savaşı bir mütareke ile sona ermiştir. Ancak Rusya Eflâk ve Boğdan'ın boşaltılmasına razı olmamaktadır. Bunun üzerine iki taraf arasında savaş yeniden başlar ki ancak 28 Mayıs 1812'de yapılan Bükreş Antlaşması ile sona erer. Bu antlaşmaya göre çoğunluğu Kırım asıllı Türklerden oluşan Besarabya'nın tamamı Rusya'ya terk edilmiştir. Ruslar işgal ettikleri Romanya'yı (Eflak

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü.

ve Boğdan Prenslükleri) ve Kafkas topraklarını Osmanlı Devleti'ne geri vermişlerdir. Aynı zamanda küçük bir Sırbistan Prenslüğü'nin oluşumuna izin verilmiştir. Bununla bağımsız Sırbistan'ın temelleri atılmış, bu durum Balkan milletlerini olumsuz yönde etkilemiş, Mora Rumlarının ayaklanmasında etkili olmuştur (Öztuna, 2003: 32-33).

Vahhabiler, Necd'in yanında Hicaz'ın da önemli bir kısmını kontrolleri altına almışlar, hac yollarını kesip çapulculuk yapmaktaydılar. Bunun üzerine Babiâli, Mısır valisi vezir Mehmet Ali Paşa'yı bunları ortadan kaldırmakla görevlendirir. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Mehmet Tosun Paşa, 1811-1816 yılları arasında Vahhabilerin etkinliğini kırar. 1818 yılında Emir Abdullah ile dört oğlu İstanbul'da idam edilirler. Yine de 1830'da Lohsa, 1834'te Basra Körfezi'ndeki Bahreyn Adaları'nı nüfuzları altına alırlarsa da Vahhabiler Osmanlı'nın yıkılışına değin etkinlik gösteremezler (Öztuna, 2003: 33-34). Tepedelenli Ali Paşa, Arnavutluk ile Yunanistan arasında yer alan Epir ve çevresinde etkinliğini arttırmıştır. Oğulları Muhtar ve Velîyeddin Paşa'lar mutasarrıf olarak Mora ve Güney Yunanistan'ın yönetiminde, Ali Paşa ise Yanya'daki sarayında padişah gibi hüküm sürmektedir. Babiâli, Tepedelenli'nin yok edilmesi taraftarıdır. Bunu anlayan Ali Paşa, Balkan'larda Hıristiyan halkı kıskırtırken Fransa ve Rusya'dan da yardım ister. En nihayetinde de asi vali Yanya kuşatmasının ardından alt edilir (Öztuna, 2003: 34-36).

Mora'da 12 Şubat 1821 tarihinde ayaklanma başlamıştır. Patros Başpiskoposu Germanos'un liderliğindeki on bin kadar silahlı Rum, kaleyi kuşatma altına almıştır. Patros'taki ayaklanma bütün bir Mora Sancağı'na yayılmış, bu sancağın merkezi olan Tripoliçe dışında bütün Mora yarımadası Rumların eline geçmiştir. Babiâli, isyancı Rumlar ile işbirliği yaptığı anlaşılın Ortodoks Patriki Grigorios'u 22 Nisan 1821'de Fener Patrikanası'nın orta kapısında idam eder. Rusya'da Çar'ın yaveri ve Rum asıllı Prens İpsilanti, Odesa'dan üç bin Rum ile Boğdan'ın merkezi Yaş'ı, Kalas'ı ve Bükreş'i işgal eder. Romanya'nın bu isyana katılmaması üzerine Prens İpsilanti, Avusturya'ya sığınır. 13 Ocak 1822 tarihinde ayaklanan Mora Rumları, Kiklad Adaları, Ağrıboz ve Attika'yı içine alan bir Yunan devletinin kurulduğunu ilan ederler. Altı bin Sisamlı, Sisam adasından sonra Sakız adasına geçerler. Bunlar 11 Nisan 1822 tarihinde Kaptanıderya Nasühzâde Ali Paşa tarafından imha edilirler (Öztuna, 2003: 38-39). II. Mahmut Yunan ayaklanmasının tamamen sonlandırılması işini Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın büyük oğlu İbrahim Paşa'ya verir. 1 Nisan 1824'te Mora valiliği verilen İbrahim Paşa, Kaptanıderya Hüsrev Paşa'nın komutasındaki donanma ile Rodos'ta buluşur. 24 Şubat 1825'te Modon Limanı'na çıkartma yapılır ve ancak 5 Haziran 1827 tarihinde Yunan ayaklanması tamamen sona erdirilir (Öztuna, 2003: 41-42).

Rumların bağımsızlığını destekleyen İngiltere, Fransa ve Rusya Mora ayaklanmasını Avrupa meselesi haline getirirler. Bu ayaklanmanın sonrasında Rusya, 7 Ekim 1826 tarihinde yapılan Akkırman Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne Eflak-Boğdan ile Sırbistan'ın ayrıcalıklarının genişletilmesini kabul ettirir. Yine aynı devletler Yunanistan'ın da iç işlerinde bağımsız dış işlerinde Osmanlıya bağlı olacağı bir statü isterler. Bu tekliflerinin reddedilmesinin ardından 20 Ekim 1827'de Navarin'deki Osmanlı gemilerini batırırlar. Rusya, Osmanlı Devleti'nin yayımladığı bildiriye bahane ederek savaş ilan eder. İstanbul'un dahi tehlikeye düştüğü bu savaşın ardından 14 Eylül 1829 tarihinde Rusya ile Osmanlı Devleti, Edirne Antlaşması'nı imzalarlar. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Rusya'nın Erivan ve Nahcivan hanlıklarını kendine katmasını, Ahıska ve Ahılkelek'in Rusya'ya ait olduğunu onaylarken Yunanistan'ın tam bağımsızlığını da tanımıştır. Batıda Osmanlı-Rus sınırı Prut ve Tuna nehirleri boyunca Karadeniz'e kadar uzanmıştır (Turan, 1994: 442-443).

Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyan unsurların çıkardığı sorunlarda büyük devletlerin nüfuzlarını genişletme isteklerinin etkisi önemlidir. Bunun yanında Hıristiyan misyonerlerin etkisi de göz ardı edilmeyecek derecededir. Bu konuda Zürcher şu tespitte bulunur:

(...) Viktorya dönemi, dindarlıkta ve misyoner dernekleri ile köktendinci Hıristiyanlık hareketlerinin etkinliğinde belirgin bir artışa sahne olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nda misyonerler artan şekilde etkinlik gösteriyor ve bunlar ülkelerindeki taraftarlarına, o sırada İmparatorlukta meydana gelen siyasal ve toplumsal olaylar hakkında -ekseriya önyargılı olan- bilgiler sağlıyor, böylece kamuoyunda bu konulara yönelik hayli geniş bir ilgi yaratıyorlardı (Zürcher, 1995: 88).

Fransa ve Cezayir beyliği arasındaki ekonomik ilişkilerin bir sonucu olarak Cezayir beyliği Fransa'ya bir miktar hububat ve para verir. Lakin zaman içinde Fransa bu borçlarını ödememekte direnir. Bu sorunun da etkisiyle bir bayram arifesinde Cezayir "Dayı"sı Hüseyin Paşa ile Fransız konsolosu Deval tartışırlar ve Hüseyin Paşa konsolosun yüzüne yelpazesi ile vurur. Bunu bahane eden Fransa, Cezayir'i abluka altına alır ve Babiâli'den Hüseyin Paşa'nın konsoloslarından özür dilemesini isterler. Fakat bu teklifi Hüseyin Paşa kabul etmez. Bütün bu yaşananların ardından Fransa, 5 Temmuz 1830'da Cezayir'i işgal eder (Çetin, 1993: 503).

Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler tarafından kutsal kabul edilen Kudüs'ün hizmetlerinin paylaşımı konusunda Ortodoksların hamisi Rusya ile Katoliklerin hamisi Fransa arasında rekabet yaşanmaktadır. Abdülmecit, Kudüs'ün Müslümanlarca da kutsal kabul edildiğini ve bundan sonra bu hizmetin Müslümanlar tarafından yerine getirileceğini belirtir. Bu kararın etkisiyle Rusya, Osmanlı'ya savaş

ilan eder. 1853-1856 Kırım savaşı sırasında Osmanlı ordusunun Rusya'ya direnebilecek bir güçte olduğu görülür. 1 Şubat 1856 Viyana Protokolü barışın genel hatlarını çizmiş 30 Mart 1856 Paris Antlaşması ile savaş sona ermiştir. Bu antlaşma ile savaş sırasında Ruslar tarafından işgal edilen Kars, müttefikler tarafından işgal edilen Kırım boşatılmıştır. Rusya, Eflâk ve Boğdan Prenslıklarına müdahalede bulunmayacak, antlaşmaya imza koyan devletler Osmanlı'nın mülki bütünlüğüne kefil olacaktır (Öztuna, 2003: 83-97). Zürcher bu antlaşma ile ilgili şu tespitte bulunur: "Bu savaş Osmanlı imparatorluğu'nu savunmak için yapılmış olmasına rağmen kendisine barış koşulları için danışılmadı ve o da koşulları olduğu gibi kabul etmek zorunda kaldı" (Zürcher, 1995: 84).

10 Nisan 1867'de Babıâli, Belgrad, Semendire, Böğürdelen ve Fethülislam kalelerini Osmanlı Devleti'ne bağlı Ortodoks prensliği olan Sırbistan'a bırakmıştır. Bunda Osmanlı Devleti'nin Yunanistan ile Sırbistan'ın aynı anda ayaklanmasını engellemek ve Rusya'nın bunları bahane ederek savaş başlatmasını önlemek isteği etkili olmuştur (Öztuna, 2003: 112). Osmanlı Devleti'nin içinde yer alan Hristiyanların varlığı yabancı güçlerin devletin iç işlerine müdahale etmesine bahane oluşturmaktaydı. Bunu Zürcher şu şekilde anlatır:

(...) bu kalıp esas itibarıyla hep aynıydı: İmparatorluk'ta (çoğu Hristiyan olan) cemaatlerin hoşnutsuzluğu, kısmen kötü yönetimin kısmen de o sırada yayılmakta olan çeşitli milliyetçilik hareketlerinin yol açtığı bölgesel ayaklanmalar halinde patlak veriyordu. Sonra, güçlerden biri, yerel Hristiyanların konumunu savunmak için diplomatik ya da askerî yoldan araya giriyor ve bu da güçler arasında hüküm süren yerel rekabet koşullarında öteki büyük güçlerin, (19. yüzyıl diplomatları arasında gözde bir kavram olan) "güç dengesini" yeniden kurmak için mücadelede bulunmalarına yol açıyordu. Sonuç çok kere, Osmanlı merkez yönetiminin hâkimiyet kaybı oluyordu (Zürcher, 1995: 85).

24 Nisan 1877 tarihinde Rusya ile Osmanlı devleti arasında başlayan 93 Harbi, 3 Mart 1878 Ayastafanos Antlaşması ile sona erdirilmiştir. Bu antlaşma ile Türkiye'ye bağlı muhtar bir prenslik olan Bulgaristan, Ege Denizi'ne kıyısı olması nedeniyle Osmanlı Devleti'nin topraklarının üç parçaya bölünmesine sebep olmuştur. Bu devletin içine Makedonya, Batı Trakya ve Kırklareli de dâhil edilmiştir. Dobruca Romanya'ya, Niş Sırbistan'a bırakılırken Karadağ büyümüştür. Kars, Ardahan, Doğubayazıt sancaklarıyla Batum kazası Rusya'ya terk edilmiştir (Öztuna, 2003: 195-196). Berlin Antlaşması 14 Temmuz 1878 tarihinde Türkiye, Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Ayastafanos antlaşması ortadan kalkmıştır. Berlin Antlaşmasının hükümlerine göre Romanya, Sırbistan ve Karadağ prensliklerine tam bağımsızlık tanınmıştır. Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan idaresine verilmiştir. Teselya sancağı Yunanistan'a bırakılmış, Kuzeydoğu Anadolu'da Kars, Artvin, Ardahan sancakları ile Batum kazası Rusya'ya, Kıbrıs sancağının idaresi İngiltere'ye, Kotuz kazası İran'a verilmiştir (Öztuna, 2003: 200-204).

2. Namık Kemal'in Gazeteciliği

Namık Kemal sekiz yaşında iken annesini kaybeder. Bunun üzerine on yedi yaşına kadar büyükbabası Abdülatif Paşa'nın yanında kalır. Namık Kemal'de milli duyguların uyanmasında Abdülatif Paşa'nın etkisi önemlidir; çünkü o, torununu tayininin çıktığı yerlere götürmüş ve Namık Kemal de vatan toprağının değişik yerlerini görme imkânı bulmuştur. Abdülatif Paşa'nın 1853 yılında Kars valiliğine gitmesi üzerine Namık Kemal Kars'ta bir buçuk sene kalır. Burada Vaizzade Mehmet Seyyid Efendi'den özel dersler bir yandan da Karşlı Kara Veli Ağa'dan cirit ve av dersleri alır. Özellikle 1853-1856 Kırım Savaşı'nın başlamasıyla cepheye giden askerlerle savaş heyecanını yaşaması ve genel olarak Kars'taki yıllar onun hamasi duygularının gelişmesinde etkili olmuştur (Uçman, 2006: 203-204).

1855 yılında dedesinin kaymakamlığı vesilesiyle Namık Kemal Sofya'ya gider. Burada Namık Kemal, Eşref Paşa gibi dedesinin çevresinden ve edebiyatla ilgili kişilerin ısrarıyla divançe oluşturacak kadar şiir ile meşgul olur. 1856 yılında dedesinin azledilmesi üzerine İstanbul'a dönen Namık Kemal Hariciye Nezareti Tercüme Odası'nda çalışmaya başlar. Burada Fransızcasını geliştiren Namık Kemal, Batı kültürüne açık bu muhitte yeni fikirleri benimsemesini sağlayacak temelleri de atacaktır (Uçman, 2006: 204-205). Şinasi'nin "Münâcât"ı ile karşılaşan Namık Kemal bu eseri okuduktan sonra Şinasi ile tanışır. Şinasi ile tanışması onun hayatına yeni bir yön vermesi adına önemlidir. Şiire ve Tercüme Odası'nın resmi diline alışmış Namık Kemal, siyasi ve toplumsal meseleler üzerinde duran yeni nesir alanına yönelirken şiirlerinde işlenen konuları değiştirmeye başlamıştır (Akün, 2006: 364).

Osmanlı Devleti'nde ilk Türkçe gazete 1831 yılında İstanbul'da çıkarılmaya başlar. Resmi bir gazete olan bu gazetenin yazarları medreselerden yetişme olduğu gibi başlarındaki yönetici de müderrislikten gelme bir vak'anüvistir. 1840 yılında yayımlanmaya başlanan Ceride-i Havadis yarı resmi olarak yayın hayatına başlar. Şinasi'nin 1860 yılında Ağâh Efendi ile çıkarmaya başladığı Tercüman-ı Ahval hem Türkler tarafından hem de özel teşebbüs ile çıkarılması bakımından önemlidir. 1840-1860 arasında Avrupa ve Amerika'da görülen siyasi, milli ve toplumsal buhranlarla ilgili haberlerin aktarılması sırasında Türkçeye yeni kelimeler ve kavramlar da girmeye başlar. Konstitüsyon, libareller, radikaller, kavanin-i mevzua, nutk-i resmî, meclis, ihtilal, cumhuriyet, müttefik, isyan, millet meclisi, imtiyazat, vükelâ-yı millet kelime ve kavramları bunlardandır. 1862 yılında ise Şinasi tek başına Tasvir-i Efkâr adlı gazetesini çıkarır. Yeni bir

sentaks ve düşüncenin merkezde olduğu yazıları ile Türk edebiyatında önemli bir adımın atılmasına vesile olur Şinasi (Özön, 1941: 11-12).

Âlem redifli gazel ve Montesquieu'nun "Roma'nın İtilâ ve İzmihlâlâine Dair Fikirler"inin çevirisiyle ilk imzalı yazılarını Mirat dergisinde yayımlayan Namık Kemal, şöhretini Tasvir-i Efkâr'da elde eder ve Şinasi'nin Avrupa'ya gitmesi ile de bu gazeteyi "müfrit bir siyaset organı" haline getirir. Onun şöhreti elde etmesinde Şark meselesi, Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne müdahaleleri ve Girit sorunu hakkında yazdığı yazılar etkili olmuştur (Enginün, 2010: 59). 1865 yılının haziran ayında Namık Kemal daha sonra "Yeni Osmanlılar" adını alacak olan "İttifak-ı Hamiyet" adındaki gizli bir cemiyetin içinde yer alır. Bu cemiyet bazı Batı Avrupa ülkelerinde olduğu üzere parlamentoya dayalı meşrutî bir rejim getirmek istemektedir. Namık Kemal'in yönetimindeki Tasvir-i Efkâr gazetesi bu cemiyetin buluşma ve toplantı yeri haline gelir. Eylül 1866'daki Girit isyanı üzerine yazıları sadece ülke içinde değil ülke dışında da yankı uyandırır. Mısır hıdivliğini kardeşine devredip Paris'te yaşamaya başlayan Mustafa Fazıl Paşa'nın Brüksel'de çıkan Nord gazetesindeki yazısı önce İstanbul'da Muhbir'de ardından da Tasvir-i Efkâr'da yayımlanır. Bu yazıya yaptığı ilavede Namık Kemal'in "Türkistan'ın erbâb-ı şebâbı" ifadesi İstanbul'da yabancı dilde yayın yapan gazetelerde "Jön Türkler" şeklinde çevrilir. Bunun yanında gizli bir cemiyetin varlığı ve liderinin Mustafa Fazıl Paşa olduğu ifade edilir (Uçman, 2006: 210-211).

Yeni Osmanlılara ve onların içinde yer alan Namık Kemal'e göre özgürlük, eşitlik ve fen Avrupa'nın ulaştığı refahın aracıdır. Bundan dolayıdır ki özgürlüğü ve eşitliği sağlayacağına inandığı anayasa, bilim ve tekniği doğuracak eğitim ile Avrupa'nın seviyesini yakalamak mümkündür. Bununla birlikte o, Avrupa'nın yaşadığı toplumsal, tarihsel ve ekonomik şartların ve dönüşümlerin üzerinde düşünmeksizin Avrupa'nın ideolojisini İslami çerçeveye yerleştirmekle Osmanlı Devleti'nin sorunlarına çare bulunabileceğini ummuştur. Yeni Osmanlılar ve Namık Kemal İslami düşünceden uzaklaşmadan Osmanlı kimliklerini sürdürmeyi ve Batı'nın kimi özelliklerini almayı yeğlerler. Halka dönük olan Yeni Osmanlılar ve Namık Kemal, halkın eğitilmesini önemser. Bunun aracı olarak gazete ve edebiyatı görürler. Bundan dolayı gazeteler bilim, edebiyat, tarih, coğrafya gibi alanlarda kaleme alınmış yazılarla doludur (Moran, 2003: 16-18).

Namık Kemal, meşrutiyeti insan hakları bağlamında ve teorik çerçevede ele almaz. Yeniçeri ocağının kaldırılmasının ardından devlet kuvvetler arasındaki dengeyi yitirmiştir. Bu da egemenliği saraya ya da Babiâli'ye tamamen devretmiş ve neticede keyfi bir yönetime kapı açılmıştır (Tanpınar, 2008: 388). Namık Kemal kurulacak meşrutiyetin İslami esaslar çerçevesinde şekillenmesi taraftarıdır. Ona göre meşrutiyet ya da meşveret sistemi İslam'ın özünde mevcuttur. O, Kanun-i Esâsi'nin her bir maddesinin fetvaya bağlanmasını isteyecek kadar eski ile yeninin bir aradalığını savunur. Ona göre hürriyet bireyin imkânlarını geliştirmesini sağlar. Bunu ise adalet ve eşitlik ile gerçekleştirir ki iyi düzenlenmiş bir toplumda bu iki kavram önemli işleve sahiptir (Tanpınar, 2008: 384-385). Bunu Zürcher şu şekilde ifade eder:

Onlara göre (Yeni Osmanlılar) çözüm İmparatorluğa temsili, anayasal ve parlamenter bir yönetimin getirilmesinde ve böylece Müslüman gayr-i Müslim bütün Osmanlı tebaasına tam bir yurttaşlık ve devlete sadakat duygusunun aşılmasında yatıyordu. Bu iş yapılırken İmparatorluk Avrupa'nın liberal devletlerini örnek alacaktı, ama Yeni Osmanlılar bu işin aynı zamanda halk egemenliğini tanıyan şeriat ilkelerine bir dönüş demek olduğuna da inanıyorlardı. Kemal'e göre, örneğin yeni bir halifenin cülusunda İslam cemaatinin liderleri tarafından yapılan geleneksel biat uygulaması, sadakat yemini esasında halk ve hükümdar arasındaki toplumsal bir sözleşmenin onaylanmasıydı (Zürcher, 1995: 105).

Namık Kemal, 1864 yılında Şinasi'nin Paris'e gitmesi üzerine yönetimini devraldığı Tasvir-i Efkâr'ı üç sene yönetir. Üç sene sonunda Ali Paşa'nın 1867 yılında çıkardığı "Kararname-i Âli" ile hükümete muhalif gazetelere yönelik baskılar başlayacaktır. Genç Osmanlıları ve Tasvir-i Efkâr'daki kimi gençleri Ali Paşa dağıtmak gayretine girince Namık Kemal ve Ziya Paşa başta olmak üzere birçok genç 17 Mayıs 1867 tarihinde Paris'e kaçarlar. 1868 yılında Londra'da yayımlanmaya başlayan Hürriyet gazetesi Türkiye'de de yaygın biçimde dağıtılabilmekteydi. Buna imkân veren ise kapitülasyonlardı. Çünkü yabancılara ait postanelere güvenlik güçleri müdahale edemiyordu. Bu yolla ülkeye giren gazete de elden ele dolaşma imkânı buluyordu (Sevük, 1951: 179-180). Namık Kemal, Hürriyet gazetesinde bir yıl çalıştıktan sonra Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın Babiâli ile anlaşıp İstanbul'a dönmelerinin ardından gazetenin yayımlanmasına son verilmiştir. 1870 yılında İstanbul'a dönen Namık Kemal iki seneye yakın bir süre Diyojen isimli mizah gazetesine imzasız yazılar yazar. 1872 yılında yanında Reşat Bey ve Nuri Bey gibi arkadaşları olduğu halde "İbret" gazetesini yayımlamaya başlar (Sevük, 1951: 180-181).

13 Haziran 1872 tarihinde, başında Namık Kemal'in olduğu bir kadroyla yayımlanmaya başlanan İbret gazetesi Namık Kemal'in gazetecilik hayatının en verimli dönemini oluşturur. İbret gazetesi memleket meselelerinin ele alındığı bir platform halini alır. "Bu gazete İstanbul'da yeni bir hamaset havası dalgalandırmaya başladı. Kemal artık bir muharrir değil, tapılan bir bayraktır" (Sevük, 1951: 48). İbret gazetesi halka "kavâid-i siyâsiye" öğretmeyi, medeniyet yolunda halka rehberlik yapmayı amaçlar. Bunun yanında daha uygun koşullarda yayın yapmalarını sağlayacak basın kanununun hazırlanmasını da hedefler (Tanpınar, 2008: 322). "İbret bir fikir gazetesidir. Milletlerarası hukuk, devletlerin birbirleriyle ilişkileri ve bir

ülkede yaşayan ecebilerin durumlarıyla ilgili yazılar, Beyoğlu basınına da harekete getirir. Devlet adamlarının sözleri dikkatle takip edilir ve *İbret*'te yorumlanır" (Enginün, 2010: 59).

Hidiv İsmail Paşa'nın istekleri doğrultusunda yayın yapan Hakâyıku'l-vakâyî' adlı gazete ile Mısır meselesi hakkında girişilen tartışma ve Mithat Paşa'nın Bağdat valiliğinden uzaklaşması dolayısıyla çıkan söylentiler üzerine Namık Kemal'in "Garaz Marazdır" adlı makalesi sebebiyle *İbret* gazetesi 10 Temmuz 1871 tarihinde 19. nüshasında dört ay süreyle kapatılır. 9 Ağustos 1872'de ise Namık Kemal, Gelibolu mutasarrıflığına gönderilir. Bazı yolsuzlukların üzerine gitmesinin çıkar çevrelerinin tepkisini üzerine çekmesi sebebiyle bu görevinden azledilen Namık Kemal 25 Aralık 1872 tarihinde İstanbul'a döner (Akün, 2006: 367-368).

Tiyatroya ilk defa milli ve vatani bir kimlik yüklemek isteyen Namık Kemal "Vatan Yahut Silistre" adlı oyununu yazar. Bu eserin sergilendiği gece tiyatro tamamen doludur ve oyunda sahnelenenlerden etkilenen halk coşar. "Yaşasın vatan" sözleri ile Namık Kemal sahneye davet edilir, onu gören halk bu defa sokakta "Yaşasın Kemal, yaşasın milletin Kemal'i" sloganıyla yürümeye başlar. Halka güvenlik güçleri "murat"larının ne olduğunu sorunca halk da "muradımızı verin" şeklinde cevap verir. Bunu duyan Sultan Aziz, Şehzade Murat'ı halkın istediğini düşünerek Kemal'i Kıbrıs'a, Magosa'ya, sürer. Otuz sekiz ay Magosa'da kalan Namık Kemal Abdülaziz'in tahttan indirilmesi üzerine İstanbul'a döner. Namık Kemal, Sultan Murat'ın hallinden sonra tahta çıkan Abdülhamit yönetiminde Şura-yı Devlet'e aza olur, Kanun-i Esasî'nin hazırlanması için kurulan komisyonda görev alır (Sevük, 1951:49-50).

Meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından halk sokağa dökülür, Asâkir-i Milliye taburları Mithat Paşa'nın konağı etrafında toplanıp Namık Kemal'den şiirler okur. Bunun üzerine II. Abdülhamit Asâkir-i Milliye taburlarını lağveder. Ziya Paşa, Suriye valiliğine, Namık Kemal de bir dost toplantısında padişahın tahtan indirileceğini ima eden bir şiir okuduğu jurnali üzerine önce hapsedilir beş ay sonra da padişahın iradesiyle Midilliye gönderilir (Uçman, 2006: 220). Midilli'de sekiz yıl mutasarrıflık yapan Kemal, Rodos ve Sakız mutasarrıfı olarak da görev yapar. Sakız mutasarrıfı iken 1888 yılında ölür.

3. Namık Kemal'in Osmanlı Birliğine Duyduğu İnancın Sebepleri

Endüstri devriminden sonra artan hammadde ve yeni pazar arayışları Avrupa devletlerinin gözlerini gelişmemiş devletlerin yeraltı ve yer üstü kaynaklarına dikmelerine sebep olmuştur. Bu gelişme ise Osmanlı Devleti haritasında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Devlet içinde bağımsızlık mücadelesini başlatan azınlıklar peyderpey amaçlarına ulaşmışlardır. Bütün bu gelişmeler karşısında Osmanlı aydınları ve devlet ricali hal çareleri aramaya başlamışlardır. Necat Birinci, bu dönemi şu şekilde ifade eder:

Namık Kemal'in yaşadığı devir, Osmanlı Devleti'nin, çok programlı olmasa da, bir yandan bu yeniden yapılanma gayretlerini sürdürürken, diğer yandan Bosna Hersek olayları, Yunan isyanı, Karadağ ve Sırp ayaklanması, Cidde isyanı, Cebel-i Lübnan ve Suriye olayları ve Girit meselesi ile Islahat Fermanı'nın Hristiyan tebaya, öteden beri sahip oldukları dinî ve hukukî haklar yanında, Müslümanların sahip olduğu bütün siyasi hakları vermesi sonucu boy gösteren ve giderek artan dış müdahalelerin ortaya çıkardığı meselelerle uğraştığı bir devirdir (Birinci, 2000: 9).

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik şartlar ve ülkenin toprak kayıpları Namık Kemal'i siyasi meseleleri ele almaya, bu meselelerin çözümü adına çareler üretmeye yönlendirir. Ülkenin hali onun vatan ve millet sevgisini perçinlemekte, duygularını edebi eserler vasıtasıyla insanlarla paylaşmaya itmektedir. Onun şiirlerinde insanın yaratılışından gelen yüksek meziyetler ile vatan, millet, halk kavramları bir potada erir. Bu birleşimi hürriyet, adalet ve eşitlik gibi kavramlar tamamlar. O, eserleri ile vatan kavramı etrafında insanları bir araya getirecek yüksek değerler bütünü oluşturarak bireylerde heyecan yaratmanın gayreti içinde olur (Gariper, 2011: 52). "Namık Kemal'in kendisinden sonrakiler üzerindeki tesiri 'vatan ve hürriyet' kavramlarını yüceltirken yeni, aktif bir insan tipini de örnek göstermesinden kaynaklanır. Bu kavramları ve insan tipini edebi eserlerinde de işlemiş ve bizzat kendi hayatında da uygulamıştır" (Enginün, 2010: 63).

Gençlik yıllarından itibaren Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durum ile alakadar olan Namık Kemal, yazdığı eserlerde her zaman çözüm yolları üzerinde durmuştur. O, yazdığı eserler ile Osmanlı insanına yaşadığı zor durumdan kurtulacağına, onun "milli dehası"na güvenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (Kaplan, 2009: 256). Edebiyatı kâğıt üzerinde oynanan bir oyundan çıkarıp gücünü insandan ve yaşanan hayatın gerçeklerinden alan Namık Kemal, düşüncelerinin hayat içinde somutlaşmış hallerini eserlerine yansıtmıştır. Mehmet Kaplan'ın da ifadesi ile bu özelliği Namık Kemal'i cemiyet mistizminin öncüsü yapmıştır (Kaplan, 2010: 43). Birol Emil, Namık Kemal'in bu özelliğini şu şekilde belirtir:

Namık Kemal başta olmak üzere o nesil şunu çok iyi biliyorlar ve gelecek nesillere bir ders olarak bırakıyordu: Hayat ve cemiyet karşısında aydının görev ve sorumluluğu... Tarihe karşı bir memleketin hesabını elbette ki halk değil, aydınlar verir. Aydın olmanın ilk şartı budur. İşte Namık Kemal bizde bu şartı, görev ve sorumluluğu ilk defa idrak eden, onları bir şuur ve misyon halinde kendi hayatına geçiren, ömrünün yegâne mânâsı yapan ilk Türk aydınıdır (Emil, 1988: 14).

Namık Kemal devletin içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmasında İslam Birliği (ittihat-ı İslam) ile Osmanlılık düşüncesinin etkili olacağı kanaatindedir (Uçman, 2006: 231). Bu düşüncesinin

yansımalarını İbret gazetesinin satırlarında görmek mümkündür. Namık Kemal, her şeyden önce vatan kavramından söz eder ve onun varlığının zorunlu olduğu sonucuna ulaşır. Ona göre akıl nasıl murabba başkadır müselles başkadır diyorsa vatan konusunda da vatan başkadır haric-i vatan başkadır hükmünü ortaya koyar: “Şîr-hârlar beşîğini, çocuklar eğlendiği yeri, gençler maişet-gâhını, ihtiyârlar kûşe-i feragatini, evlad vâlidesini, peder ailesini ne türlü hissiyât ile severse insan da vatanını o türlü hissiyât ile sever” (Kemal, 2005: 474-475). Ona göre vatan kavramı insanda evlilik eğilimi gibi doğuştan getirilen özelliklerdendir ve bu kavram insanoğlunun düşüncesinden silinemez. İnsan vatanını niçin sever? Namık Kemal bu sorunun cevabını şu şekilde verir:

Bu hissiyât ise sırf sebepsiz bir meyl-i tabiiden ibaret değildir. İnsan vatanı sever, çünkü mevâhib-i Kudret’in en azizi olan hayat hava-yı vatanı teneffüsle başlar. İnsan vatanını sever, çünkü ‘atâya-yı tabiatın en revnaklı olan nazar lemha-i iftitâhında hâk-i vatana taalluk eder. İnsan vatanını sever, çünkü madde-i vücudu vatanın bir cüzüdür. İnsan vatanını sever, çünkü etrafına baktıkça her köşesinde ömr-i güzêştesinin bir yâd-i hazîni tehaccür etmiş gibi görünür. İnsan vatanını sever, çünkü hürriyeti, rahatı, hakkı, menfaati vatan sayesinde kâimdir. İnsan vatanını sever, çünkü sebep-i vücudu olan ecdâdının makbere-i sükûnu ve netice-i hayatı olacak evladının cilve-gâh-ı zuhuru vatanıdır. İnsan vatanını sever, çünkü ebnâ-yı vatan arasında iştirak-i lisan ve ittihad-ı menfaat ve kesret-i müvânese cihetiyle bir karâbet-i kalb uhuvvet-i efkâr hasil olmuştur. O sayede bir âdeme dünyaya nisbet vatan, oturduğu şehre nisbet kendi hanesi hükmünde görünür. İnsan vatanını sever, çünkü vatanında mevcut olan hakimiyetin bir cüzüne tasarruf-ı hakiki ile mutasarrıftır. İnsan vatanı sever, çünkü vatan öyle bir galibin şemşiri veya bir kâtibin kalemiyle çizilen mevhum hatlardan ibaret değil; millet, hürriyet, menfaat, uhuvvet, tasarruf, hakimiyet, ecdada hürmet, aileye mahabbet, yâd-ı şebabet gibi birçok hissiyat-ı ulviyenin ictimâ’ından hâsil olmuş bir fikr-i mukaddestir (Kemal, 2005: 475).

Namık Kemal’e göre insan şu sebeplerle vatanını sever:

1. İnsanın doğduktan hemen sonra temas ettiği maddi unsurlardan biri vatanının havasıdır.
2. İnsan, ilk bakışta tabiatın en parlak hediyelerinden olan vatan toprağı ile alaka kurar.
3. İnsanın vücudu vatanın küçük bir parçasıdır.
4. İnsan etrafına her baktığında geçmiş ömrünün hazin hatıralarını görür.
5. İnsanın hürriyeti, rahatı, hakkı, menfaati vatan sayesinde var olur.
6. İnsanın atalarının mezarlarının bulunduğu ve çocuklarının doğduğu yer vatan topraklarıdır.
7. Vatan evlatları arasında, dil ortaklığı, menfaat birliği sayesinde kalbî bir yakınlık ve fikrî kardeşlik ortaya çıkmıştır. Bunun neticesi olarak insan için dünyada vatan, şehirde evi hükmündedir.
8. İnsan vatanının mevcut hâkimiyetinin bir parçasına sahiptir.
9. Vatan bir galibin kılıcı ya da bir kâtibin kalemiyle çizilmiş sınırlardan değil, millet, hürriyet, menfaat, kardeşlik, tasarruf, hâkimiyet, atalara saygı, aile sevgisi, gençlik hatıraları gibi yüce duyguların bir araya gelmesinden oluşan kutsal bir fikirdir.

Namık Kemal’e göre yukarıda ifade edilen duyguları kendinde barındıran herkes, ister Hıristiyan olsun ister Müslüman, vatan kavramına bağlanmak zorundadır ki o vatan da Osmanlı topraklarıdır. Yukarıda ifade edilen sebeplerle ki Namık Kemal Osmanlıyı oluşturan unsurlar arasında bir kopmanın olmayacağına inanmaktadır. Onun düşüncesinde ırk bu nedenlerin arkasında kalmış tali bir yol özelliğindedir. Namık Kemal’de bu düşüncenin gelişmesinde kendi şahsi geçmişinin de etkileri olduğu söylenebilir. Namık Kemal’in dedesi Abdüllatif Paşa Arnavut kökenlidir. Hatta kendisi Tahrîb-i Harabat’ta ben Arnavutum der. Vatan Yahut Silistre oyununda Arnavut kahramanlar ortaya koyar. Mehmet Kaplan’ın da dediği gibi “Kemal’in kendini Arnavud sayması, onun İslamiyetçilik ve Osmanlıcılık fikirlerini zaruri prensipler olarak müdafaa etmesini izaha yardım eder zannederim” (Kaplan, 1948: 18). Yani Namık Kemal kendisinde var olan vatan anlayışının Osmanlı’nın diğer unsurları için de geçerli olduğu kanaatindedir. Bu sebeplerle ki Osmanlıcılık Namık Kemal’de doğal bir sonuçtur. O, Osmanlıyı oluşturan unsurların vatan topraklarından kopmasına bir sebep göremez. Hatta kendini ve milletini bu konuda inandırmaya çalışan sebepler öne sürer. Bu sebeplerden birisi, Osmanlıyı oluşturan milletlerin birbiri içine girmiş, birbiriyle kaynaşmış olmasıdır.

Fikrimizi izah edelim: Cins ü mezhebce mevcut olan ihtilâf vatanın inhilâlîni mücib olamaz. Çünkü Arabistan istisna olunca mülkün herhangi cihetine bakılsa cinsiyet ve diyanet-i mütebâyine ashâbî bir vücudun aza-yı âliyesi gibi birbirine geçmiş, birbirine sarılmış görünür. Bir vilayet ve hatta bir sancak bulunamaz ki içinde yalnız bir kavim mevcut olsun da ayrıca bir hükümet suretine koymak veya Osmanlılardan tefrik ile başka bir hükümete ilhâk etmek kâbil olabilsin.(...) (Kemal, 2005: 477)

Namık Kemal’e göre insanlar eşit doğmadıkları gibi eşit yaşayamazlar. Bununla birlikte insanlar kanun önünde eşittirler. Kanun, eşitlik konusunda adaleti sağlayan bir unsurdur. Ona göre bireysel hürriyet kanunun güvencesi altındadır. Toplumda hürriyetin somutlaşmış hali devletin varlığıdır. Birey nasıl ki kendi hürriyeti için mücadele edecekse bu bireysel hürriyetin teminatı olan devletin selameti için de mücadele etmelidir; çünkü bir bütün halinde toplum tehlikeyle karşılaşır devlet tehlikeyle karşılaşır. Ona göre vatana sahip olmak ve bağımsız yaşamak için birey seve seve canını feda etmeye hazır olmalıdır. Bireye bu iç gücü veren ise vicdandır (Tanpınar, 2008: 385). Namık Kemal’e göre Osmanlıyı oluşturan unsurlar arasında birlikteliği sağlayan etkenlerden bir diğeri ise “hukuk-ı mütesaviye” ve “menfaat-i müstereke”dir.

Kemal'in nazarında Osmanlı sınırları içinde hangi din ve ırka mensup olunursa olunsun insanlar hukuk karşısında eşittirler:

Hatta -bir asl-ı mücerrede isnâdı kâbil olmadığı için muhakkikler nazarında katiyen ma'dûm addolunan- "hukuk-ı siyasiye" mevcut farz olunduğu halde dahi memleketimizde yine her mezhep ashâbı o "hukuka" mazhariyette müsâvidir.

Zirâ bir vakitler gördük ki bir hizmete tayin olunmak için mutlak Müslüman, mutlak Hıristiyan, mutlak Yahudi veya mutlak Arap, mutlak Kürd, mutlak Arnavud, mutlak Rum, mutlak Bulgar, mutlak Ermeni âdem arandı. Fakat hiçbir vakit görmedik ki bir âdem mücerred filan mezhebe veya filan cinse tâbi olduğu için bir memuriyetten dür edilmiş olsun.

Mülkümüzün hizmet-i kaza ve hizmet-i icrasından hangi şubeye müracaat olursa içinde her -ve hiç olmazsa ekser-cins ve mezhebden âdemler mevcuttur.

Buna ise ahkâm-ı şer'iyeye lâyıkiyla vakıf olan Müslümanlar kat'an itiraz etmez. Ve hatta edemez (Kemal, 2005: 99).

Osmanlıyı oluşturan unsurlar arasında herhangi bir ayırımın olmamasından dolayı, Namık Kemal vatan topraklarından kopmaların gerçekleşmeyeceğine inanmaktadır. "Hukuk-ı mütesaviye"nin yanında "menfaat-i müştereke"nin de vatan topraklarından kopmaları engelleyeceğine inanmaktadır Namık Kemal: "Yahut menfaatimiz mugâyir midir? Bilâkis! O derece muvâfıktır ki buraca umumdan ayrılmak menâfi'in esası olan mesele-i hayattan bile kat'-ı ümid etmektir"(Kemal, 2005: 99). Namık Kemal'e göre Osmanlı milletini oluşturan diğer ırklardan insanların bugüne değin dillerini ve dinlerini muhafaza etmelerinin altında Osmanlı yönetiminde bulunmaları yatmaktadır. Osmanlıdan ayrıldıkları takdirde dinlerini ve dillerini kaybedecekleri muhakkaktır: "Burada bulunan akvâm şimdi vesile-i ihtilâf suretinde gösterilmek istenilen lisanlarını, cinslerini, mezheplerini bugüne kadar Devlet-i Aliyye sayesinde muhafaza edebildiklerini ve ileride de yine o sayede hıfz edebileceklerini idrak edemezler mi?" (Kemal, 2005: 100)

"Avrupa Şarkı Bilmez" adlı yazısında Namık Kemal, Türkler dışında Osmanlıyı oluşturan unsurların varlıklarını Osmanlı Devleti'ne borçlu olduklarının altını çizer:

Fakat yine tekrar ederiz; vatandaşlarımız, bizde olmayan halleri bize isnad edip de imtizâc-ı menafî'imize çalışmakta tereddüt göstermesinler. Çünkü bizden ziyade kendilerinin hayatı, bekası ona muhtaçtır.

Dikkat etsinler ki dünyada azasının her biri bir lisan söyler bir devlet var mıdır? Nerede bu kadar mezhep taarruzdan beri kalmış? Nerede bu kadar cinsiyet beka buluş? Lehlilerin halleri düşünülür, Macaristan'da kalan Ermenilerden hiçbir isr kalmadığına bakılırsa burada her kavmin necâtü Devlet-i Aliyye'nin istiklâline mütevakkıf olduğu anlaşılır (Kemal, 2005: 64).

Yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı üzere Namık Kemal, diğer milletlerin varlık sebeplerinin Osmanlı olduğunu idrak edecekleri kanaatindedir. Bu gerçeği anladıkları takdirde de diğer milletlerin Osmanlıdan kopmaları söz konusu olamaz. Hıristiyanlığın ise devletten kopmalara sebep olmayacağı fikrindedir Namık Kemal. Ona göre Hıristiyanlık dünyevi işlerle alakadar olmaya izin vermeyen bir özelliğe sahiptir: "Hıristiyan mezhebi hiç siyasiyata karışır mı ki ittifak veya iftirak gibi sırf siyasî olan maddelerden o nam ile hareket kâbil olabilsin?" (Kemal, 2005: 100)

"Vatan, milletin varlığına dahil bir unsurdur. Bizim ferdi varlığımızla vatan arasında bir 'cevher birliği' vardır. Vücudumuzun mayası vatan toprağından yoğrulmuştur. Bundan dolayı onun vatan uğruna ıztrap çekmesi ve ölmesi gayet tabiidir" (Kaplan, 2010: 43). Namık Kemal bu konuda bir adım daha ileri gider ve Osmanlı topraklarına dışarıdan gelecek saldırılara, Hıristiyan ve Müslüman, hep birlikte karşı konulacak günlerin de geleceğine inanır. O sebeptendir ki Osmanlıyı oluşturan milletlerin sayısında, eğitiminde, medeniyeti özümseme şekillerinde görülecek ilerlemeden tedirginlik duymaz:

İtimad buyrulsun ki otuz seneye kadar o temayüllerden hiçbir eser kalmayacaktır. Mişon, Petraki, Karabet, İstocu, Zeyd ile Amr ile Ali ile Veli ile beraber olarak Oseflerden Yuvanoflardan her kim bu toprağı bir adım tecavüz etmek isterse arazi-i mukaddeseyi pâmâl-i hakaret etmiş hükmünde bilerek göğsüne silah tutacak ve silahına can arz edeceklerdir. (...)

Hâsılı biz mülkümüzde olan akvâm-ı sâirenin ne adedce ne marifetçe ve ne de esbâb-ı medeniyetin sâir bir şubesinde bize tekaddüm etmesinden ihtirâz etmeyiz (Kemal, 2005: 74).

Namık Kemal'in Osmanlı Devleti'nden kopmaların gerçekleşmeyeceğine dair inancını kuvvetlendiren bir başka sebep ise yaşanan devirdir. Ona göre yaşanan devirde insanların birbirlerinden ayrılmaları değil birbirlerine ilerleme yolunda yardım etmeleri gerekmektedir. Ancak bu sayede insan tabiat kuvvetlerinin üstüne çıkabilecektir: "Zamanımızda ise insanîyet her türlü müdâfii ma'dûm etmeğe her türlü bedâ'i icad eylemeye kıyam ederek bayağı tabiatın fevkine çıkmakla uğraşmakta ve bu yolda ihrâz ettiği muzafferiyetleri hep teâvün-i kuvve-i gâlibesiyle hâsıl etmekte olduğundan teferruka istidadları tamamıyla kayıp olmaya başlamıştır" (Kemal, 2005: 42).

Namık Kemal, Arabistan halkının Osmanlılıktan kaynaklanan kardeşlik ve hilafet bağı ile bağlı oldukları için Osmanlı Devleti'nden ayrılmaları yönünde endişe duymaz. Namık Kemal'in İslam dininin kaynağı olması nedeniyle Araplara karşı faklı bir duruş sergilediği söylenebilir. O, Araplar söz konusu olduğunda devlet yönetimini elinde bulunduran bir milletin mensubu değil de Araplara medeniyetin meyvelerini sunmakla kendini görevli gören biri olarak görülmektedir:

Asrımızın envâr-ı kemâlâtı Arabistan'a olsa olsa buradan aksedecek ve hilafet-i İslâmiyenin arzu olunan feyz-i istikbâli birinci derecede Türklerin ve fakat ikinci derecede Arapların ikdâmıyla hâsıl olacaktır. (...)

Arap bizim fesâd-ı rüzgâr ile a'sâbına hâlel gelmiş üstadımızdır. Biz Arab'ın kuvve-i şebâb ile her meşakkatini tahammüle muktedir şakirdiyiz. Biz şimdi onları bulduklarını halden kurtarmağa mu'ın olacağız. Onlar ileride bize muhafaza-i milliyet ve kemâlât-ı medeniyetçe devam ve terakkide imdâd edecek (Kemal, 2005: 57).

Namık Kemal'e göre kuvvetin artması yardımın artmasıyla gerçekleşir. Sadece insanların dünyasında değil eşya arasında da düzeni sağlayan birliktir. Müslüman milletlerin bir zamanlar sahip oldukları medeniyet mertebesini kaybetmelerinin sebebi aralarında çıkan ayrılıklardır. Bu ayrılıkların kaynağı ise İslamiyeti tam manasıyla anlayamamış insanlardır. Eğer Müslümanlar İslami bilimleri hakkını vererek araştırsalar aralarında çıkan ayrılıklar kendiliğinden yok olacaktır; çünkü o zaman Müslümanlara İslam inancı, insanlar arasındaki mesafelerin ve engellerin, konuştukları dillerin veya farklı fiziksel özelliklerinin ayrılık sebebi olamayacağını telkin edecektir (Kemal, 2005: 86). Kemal'e göre yapılması gereken tek şey İslam'ın özünü Müslümanlara kavratmaktır; çünkü İslamiyet'in temelinde birlik vardır. Bundan dolayıdır ki dini tam manası ile kavramış Müslümanlar arasında ayrılık ihtimal dışıdır:

İstikbâlimiz emindir. Çünkü İslâmiyet vahdete gelmeyi emreder. Cinsiyet ve lisan gibi avâz-ı dünyeviyeyi vesile-i ihtilaf etmeğe katiyen mânidir. Binâenaleyh her türlü mevhumâtına vücud vererek mevcudâtı vehm içinde bırakmağı bürhân-ı dirayet addeden bazı mutasallıfların zannı gibi buralarda Lazlık, Arnavudluk, Kürdlük, Arablık devâsinin [de'âvisinin] zuhuru muhâl hükmündedir (Kemal, 2005: 41).

Namık Kemal'e göre Osmanlıyı oluşturan milletlerin birbirlerinden ayrışmasını engelleyecek yollardan biri eğitimidir. Kaplan'ın da belirttiği gibi edebi eserlerinde halkı bilinçlendirmeyi temel amaç edinen "Nâmık Kemal, makalelerinde ve piyeslerinde halka büyük değer verir. Ona göre edebiyatın gayesi halkı uyandırmak ve terbiye etmektir" (Kaplan, 2010: 188). Namık Kemal'e göre Osmanlıdan kopmaların önemli sebeplerinden biri de insanların birbirlerini yakından tanımamalarıdır. Osmanlı milletleri arasındaki bu kopukluğu ortadan kaldırmanın bir yolu da her millettten çocukların beraber eğitim görecekları okulların açılmasıdır. Bu durumda daha çocuk yaşlardan itibaren birbirlerini tanıyan farklı milletlere mensup insanlar Osmanlı vatandaşı olduklarının farkına varacaklardır: "İnsanlar beyninde imtizâc ülfetle hâsıl olur. Çocuklukta ve bâhusus mektepte vücuda gelir. Şimdi bu imtizâc maksadınca bize lâzım olan her cinsten, her mezhepten çocuk kabul eder mektepler yapmağa çalışmaktır" (Kemal, 2005: 101). Bu noktada Kaplan şu tespitte bulunur: "Namık Kemal bu uğurda kendisi de şahsi gayretlerde bulunmuş, Midilliye mutasarrıf olduğunda Hıristiyan, Müslüman çocukların beraber eğitim görecekları Osmanlılık ülküsünü gerçekleştirecek çeşitli okullar açmıştır" (Kaplan, 1948: 102).

5. Sonuç

Osmanlı Devleti en buhranlı yüzyılında, 19. yüzyılda, birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Tanzimat Fermanı ile fikri, siyasi ve toplumsal bir dönüşüm geçiren Osmanlı Devleti'nin en önemli sorunu toprak bütünlüğünü korumada yetersiz kalmasıdır. Girilen savaşlar ve yitirilen topraklar Osmanlı aydınını çözüm yolları bulmaya iterken devletin bekası adına önce kendilerine ve sonra da gelecekte ümitlerini yitirmiş topluma güç verecek sebepler üzerinde düşünmeye yönlendirmiştir. Bu isimlerden biri Namık Kemal'dir.

Namık Kemal, "İbret" gazetesinde yayımlanan makalelerinde Osmanlı Devleti'nin birlik ve beraberliğini koruyacağına inancını dile getirir. İslam ve Osmanlı birliği düşüncesinden hareket eden Namık Kemal, "vatan" anlayışının insanların yaratılışında olduğunu söyler. Bundan dolayı ona göre bireyin içine doğduğu topluma ve onun yaşam sınırlarını belirleyen vatanına bağlılığı doğal bir sürecin sonucudur. Doğduğunda temas ettiği ilk unsur vatanın havası olan birey, geçmişinin mezarının ve geleceğinin beşiğinin vatan toprağı olacağına bilincindedir. Aynı zamanda bireyin menfaati de onu vatanına bağlı olmaya iten bir zorunluluktur; çünkü vatanın uğrayacağı bir felaketin etkisi mutlaka onun yaşamına da yansiyacaktır.

Namık Kemal, Osmanlıyı oluşturan milletlerin ülkeden ayrılmayacağını düşünür. Çünkü ayrılacağı düşünülen unsurlar birbirlerine et ve turnak gibi kaynaşmışlardır. Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde hangi ırk ya da dinden olursa olsun herkes adalet karşısında eşittir. Devletin bu özelliği onların din ve kültürlerini koruması için en önemli sebeptir. Eşitliğin var olduğu bu vatandan kopmak dinlerinin, dillerinin ve kültürlerinin yok olması anlamına gelmektedir ki bu milletler bu tehlikenin farkındadır. Namık Kemal, Osmanlıdan ayrılmaların yaşanmayacağı kanaatindedir. Çünkü devir ayrılmanın değil, bir olup birbirine yardım etmenin zamanıdır. Çağın bu gereğine ayak uydurulmaması doğa güçlerinin üzerine çıkma imkânını da engeller. Bu ise diğer devletlerin egemenliği altına girme anlamına gelmektedir.

Namık Kemal, Osmanlı Devleti'nin parçalarından olan Arap topraklarında ayrılmanın olmayacağı kanaatindedir. Ona göre İslam'ın özünü kavramış Müslümanlar mensubu oldukları dinin ayrışmayı değil, birlik ve beraberlik içinde yaşamayı telkin ettiğinin farkına varacaklardır. Bunu gerçekleştirecek yol ise eğitimidir. Aynı zamanda Namık Kemal, Osmanlı'nın bir parçası olan milletlerin birbirlerine kenetlenmelerinin yolunun eğitimden geçtiği kanaatindedir. Küçük yaşlarından itibaren bir arada eğitim gören çocuklar, birbirlerini tanıyacak ve bu çocukların arasında kaynaşma gerçekleşecektir. Sonuç olarak Namık Kemal, bu düşünceleri ile ülkenin parçalanmaması adına çareler düşünen, bu çarelere geleceğe dair ümidini kaybetmeye başlamış milleti inandırmaya çalışan çözüm devri Osmanlı aydınını yansıtan isimlerden biridir.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk (2006). "Nâmık Kemal", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 32.Cilt Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- BİRİNCİ, Necat (2000). *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ÇETİN, Atilla (1993). "Cezayirli Hüseyin Paşa", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 7. Cilt Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- EMİL, Birol (1988). "Namık Kemal'in Eserinde ve Aksiyonunda Üç Temel Kavram: Hürriyet-Medeniyet-İrade", *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (2010). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, 5. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- GARİPER, Cafer (2011). "Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839- 2000)*, 6. Basım. Ankara: Grafiker Yayınları.
- KEMAL, Namık (2005). *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*. Haz. Nergiz Yılmaz Aydoğdu- İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet (1948). *Namık Kemal'in Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: İbrahim Horoz Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet (2009). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, 9. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet (2010). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, 8. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet (2010). *Şiir Tahlilleri 1*, 27. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- MORAN, Berna (2003). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, 15. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları.
- SEVÜK, İsmail Habib (1951). *Tanzimat Devri Edebiyatı*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat (1941). *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Maarif Yayınları.
- ÖZTUNA, Yılmaz (2013). *Osmanlıya Veda*, İstanbul: Yakın Plan Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2008). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. Basım. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TURAN, Şerafettin (1994). "Edirne Antlaşması", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 10. Cilt, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- UÇMAN, Abdullah (2006). "Namık Kemal", *Tanzimat Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ZÜRCHER, Erik Jan (1995). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.